

DÖRT DUVAR KADINA NE YAPAR?

**İPEK MERÇİL
SEÇİL DOĞUÇ ERGİN**

MART 2022

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Dört Duvar Kadına Ne Yapar?

İpek Merçil & Seçil Doğuç Ergin

Editör: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa Düzeni: Ayyüce Dalkılıç

Kapak Fotoğrafı: Füsun Tırman

"Umutları Ertelenen Çocuklar" belgesel fotoğraf çalışması.

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı

www.tcyov.org

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN: 978-605-7877-83-3

1. baskı: Aralık 2020, Ankara

2. baskı: Mart 2022, Ankara

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

*Adli mahpuslar arasında iki buçuk ay hapsedilmiş olan
değerli Hocamız, Barış Akademisyeni Prof. Dr. Füsun Üstel'e
saygılarımızla...*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	13
Osmanlı Döneminde Nisa Hapishaneleri	13
Cumhuriyet Döneminde Kadınların Hapsedilmesi	17
Kadınlar ve Cezaevleri	18
Türkiye’de Kadın Cezaevleri ve Kadın Mahpuslar	20
Araştırmanın Hipotezleri	22
Araştırma Yöntemi	22
Kadın Mahpusların Özellikleri	28
Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	31
Araştırma Grubunda Yer Alan Kadın Mahpusların Profili	32
Cezaevine Giriş	51
Gözaltı ve Sorgu Süreçleri	51
Kadın Mahpusların Adalete Erişimleri	53
Cezaevine Giriş Ritüelleri	55
Hapishanede Gündelik Yaşam:	
Kapatılmanın Zaman-Mekânsal Rejimiyle Baş Etmenin Gündelik Halleri	65
“Dört Duvar Sana Ne Yapabilir?” Hapsedilmenin Mekânıyla Baş Etmek	65
Koşulların Fiziki Koşulları ve Koşu İçı Hayat	67
Hapishanede Zaman ve Koşu İçı Gündelik Hayatın Akışı	74
Sürtüşme Anları, Eşikler ve Özel Zamanlar	79
Sonuç Yerine	85
Koşu Yaşamında Dayanışma, Denetim ve İktidar İlişkileri	87
Mahpus Topluluğu ve Kadın Mahpusların Sosyalliği	87
Kadın Mahpusların Gözünden Hapsedilmenin İstirapları	92
Tekinsiz ve Düşmanca Bir Sosyallik İçinde Bir Sınıflandırma,
Denetim ve Başetme Aracı Olarak Dedikodu	97
Gündelik Hayat Kuralları, Disiplin ve Toplumsal Hiyerarşi	103
Sonuç	105
Kurumun Mahpusla, Mahpusun Kurumla İlişkisi	107
Güvenlik ve Bakım Arasında: Hapishanede Sağlık, Eğitim, Kültür	
Hizmetleri ve Çalışma.....	107
Sağlık Hakkı ve Psikososyal Destek	109
Eğitim Faaliyetleri ve Kurslar	113
Çalışma ve İş Yurtları	116
İnfaz Koruma Personeli ve Mahpus İlişkisi	119

Mahpusun Hapsedilmeye ve Kurumla İlişkisi	128
Sonuç	131
Cezaevinde Annelik Deneyimi.....	135
Türk Cezaevlerinde Annelik	138
Cezaevinde Çocuklarıyla Birlikte Kalan Anneler	140
Duvarların Dışında Çocukları Olan Mahpus Anneler	147
Mahpuslar İçin Bir Yatırım Aracı Olarak Annelik	149
Geleceğe Dönük Kaynak Olarak Annelik	154
Yeniden Değerlendirilen Annelik: Acı ve Suçluluk Duygusu.....	155
Sonuç	159
Cezaevinde Gündelik Kadınlık Deneyimleri	163
Kadınlar Arasında Kadın Gibi Hissetmek	163
Cezaevinde Ay Halinin Yönetimi	169
Cinsel Sağlığa Erişim	172
Mahpusların Cinsel İhtiyaçları	175
Cezaevinde Eşcinsellik	180
Mektuplar, Yeni İlişkiler, Arkadaşlıklar	186
Cezaevinden Çıkışa Doğru	195
Mahpusluk Sonrası İç Hesaplaşma	195
Cezaevi Mahpusları Islah Eder Mi?	197
Cezaevinden Çıkışa Doğru Yeni Bir Yaşam Hayali	198
Sonuç Yerine	202
Sonuç	205
Ek 1: Mülakat Yapılan Mahpusların Listesi	209
Ek 2: Mülakat Yapılan İnfaz Koruma Memurlarının Listesi	213

Prof. Dr. İpek Merçil (Galatasaray Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü)

İpek Merçil, Galatasaray Lisesini, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdikten sonra 1994 yılında Galatasaray Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Paris Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales de tamamlayarak 2001 yılında "Çağdaş Türkiye'de İslamcı Kadın Aydınlar" başlıklı tezi ile doktor unvanını aldı. 2002 yılında yardımcı doçent, 2008 yılında doçent, 2020 yılında profesör olan İpek MERÇİL Türkiye'de İslamcı Hareket'in sosyolojisi, din sosyolojisi, futbol sosyolojisi, cezaevi sosyolojisi alanlarında kadın aktörleri önceleyen çalışmalar yürütmektedir.

Arş. Gör. Seçil Doğuç Ergin (Galatasaray Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü)

1995 yılında Beyoğlu Anadolu Lisesi'nden, 2001 yılında Galatasaray Üniversitesi Kamu Yönetimi lisans programından mezun olduktan sonra, 2004 yılında, "Yeni Orta Sınıfların Kimlik İnşası" başlıklı çalışmasıyla İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Programından yüksek lisans derecesini aldı. 2005 yılında Paris Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'dan "Toplumsal Sınıfların Değerlere Göre Farklılaşması" başlıklı çalışma ile sosyoloji yüksek lisans derecesini aldı. Haziran 2009 ile Mart 2010 tarihleri arasında, Kocaeli Yüksek Güvelikli Ceza İnfaz Kurumu'nda gerçekleştirdiği saha araştırmasına dayanarak doktora tezini hazırlamakta olan Seçil Doğuç 2002 yılından beri Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

*“Cezaevine giren hiç kimse ziyaretçi, aile, mahpus oradan
aynı çıkılmaz.”*

Caroline Touraut, 2013

ÖNSÖZ

Cezaevleri yüksek duvarları, gözetleme kuleleri, dikenli telleri ile pek çok kişi için önünden geçmeye bile çekinilen, korku yaratan mekânlardır. Cezaevleri ve mahpus veya görevli olarak orada bulunan kişilerle ilgili bilgi, genellikle son derece sınırlıdır ve iletişim araçlarının yaydığı temsiller ile sınırlıdır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de son yılların egemen temayülü gereği, şehir dışlarına inşa edilen büyük kampüs cezaevleri, cezaevinin toplumla ilişkisini tamamen kopartmakta ve onu toplumun gündelik yaşantısının dışına çıkartarak görünmez kılmaktadır.

Türkiye’de cezaevlerinin görünmezliği bilim insanlarının ve sivil toplum kuruluşlarının çoğunluğu tarafından da benimsenmiştir. Pek çok bilimsel alanı ilgilendirebilecek olan mahpuslar ve cezaevi çalışanları farklı disiplinlerin araştırma konuları arasında genellikle yer almazlar. Bu görünmezliğin başlıca sebeplerinden birinin sosyal bilimler tarafından “zor saha” olarak nitelendirilen cezaevlerinde aşağıda açıklamaya çalıştığım engeller nedeniyle araştırma yapmanın neredeyse imkânsız olmasıdır.

Cezaevi ile ilgili bir araştırma tasarlanırken ortaya çıkan sorunların ilki kaynak ve istatistik eksikliğidir. Türkiye’de mahpuslar ve cezaevi çalışanları ile ilgili çok sınırlı istatistiki veri bulunması, yılları ve başka ülkelerin verilerini dikkate alarak karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasını imkânsız kılmakta, yeni bir araştırma için yola çıkmak isteğinde olan araştırmacıları donanımsız bırakmaktadır. İstatistiki veri eksikliğine ek olarak yeni bir araştırmanın teorik çerçevesini oluşturacak Türk cezaevlerinden bahseden Türkçe kaynaklar yok denecek kadar az olduğu gibi yabancı dillerde yazılmış temel kaynakların büyük çoğunluğu da henüz Türkçeye çevrilmemiştir.

Cezaevlerinde çalışmayı planlayan araştırmacıların önüne çıkan ikinci önemli sorun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü yetkililerini araştırmanın gerekliliğine ikna etmektir. Yetkililer genellikle cezaevleri içerisindeki saha çalışmalarına sıcak bakmamakta, bu çalışmaların sonuçlarından bir fayda beklememekte ve bilgi üretenler ile karar alıcılar arasında bir ilişkinin gereğine inanmamaktadırlar. Araştırma iznini almayı başaran araştırmacıların güvenlik gerekçesiyle bilimsel olarak anlamlı bir örneklem oluşturmalarını sağlayacak bilgilere ulaşmaları da genellikle mümkün değildir.

Araştırmacıların karşılaştıkları üçüncü sorun ise saha çalışması sırasında karşılaşılan zorluklardır. Cezaevi içerisinde yapılan araştırmalar genellikle planlanandan uzun sürmekte ve çeşitli sebeplerle (genel arama, cezaevlerinden birinde çıkan herhangi bir sorun vb.) kesintiye uğrayabilmektedir. Türkiye’de cezaevleri içerisinde ses ve görüntü kayıt cihazlarının kullanımına izin verilmemektedir. Bu durum yapılan karşılıklı görüşmelerin kayıt altına alınmasını zorlaştırmakta ve araştırmacıları çalıştıkları ortama uygun görüşme ve kayıt yöntemleri geliştirmeye sevk etmektedir.

Cezaevleri konusunda bilimsel araştırma yapılamaması alanda çalışan uzmanların ihtiyaç duydukları bilgilerin üretilmesine ve karar alma mekânizmalarının tutarlı politikalar geliştirmesine engel teşkil etmektedir. Ceza ve Tevkifevleri konusunda hak temelli başarılı uygulamaların hayata geçirilebilmeleri araştırma kurumlarının, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ve desteği ile mümkündür. Bu sürece araştırma kurumları ve üniversiteler yaptıkları araştırmalar, kurum çalışanlarına verdikleri eğitimler ile sivil toplum kuruluşları ise mahpuslara ve çalışanlara sağladıkları destekler ile dâhil olabilirler.

“Türkiye’de Kadın Suçluluğu ve Cezaevinde Kadın Olmak” başlıklı araştırma Eylem Aksoy Retornaz, İpek Merçil ve Seçil Doğuç tarafından tasarlanarak Nisan 2011-Mayıs 2012 tarihleri arasında Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda gerçekleştirildi ve araştırma raporu adları geçen üç araştırmacı tarafından yazıldı. Hukukçu ve sosyologlardan oluşan araştırma ekibimiz 2011 yılı başında yukarıda belirtilen zorlukları aşarak saha çalışması iznini almayı başardı. Bu bağlamda cezaevinde araştırma izni almayı başarabilmiş son araştırma gruplarından biri olduğumuzu düşünmekteyiz. Zira 2015 yılında basına yansıyan Şakran Çocuk Cezaevi¹ olaylarından sonra cezaevlerinde araştırma yapmak için Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nden izin almak çok zorlaşmış, 15 Temmuz 2016 başarısız darbe girişimi sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal ile imkânsız hale gelmiştir.

Bizler için zor olduğu kadar şaşırtıcı zaman zaman çarpıcı olan bu saha çalışması bizleri de dönüştürdü, değiştirdi, kendi hayatlarımızı, önceliklerimizi sorgulamamızı sağladı. Kadın mahpuslar ve infaz koruma memurları ile yaptığımız karşılıklı görüşmeler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil toplumsal düzenin kadın hayatlarını nasıl etkilediğini, nasıl değiştirdiğini bir kez daha yakından gözlemleme imkânı verdi.

¹ <https://www.cnnturk.com/24/02/2015>

Araştırma verilerinin cezaevi sosyolojisinin bizlere sunduğu araçlarla inceleyerek yazdığımız bu kitap gözaltı sürecinden itibaren ceza infaz sistemi içerisinde kadınların yaşadıklarını dile getirmektedir. Kitabın yazarları kendi bölümlerinde farklı konulara odaklansalar da aynı veriler üzerinde çalışmışlardır. Bu yüzden az da olsa bölümler arasında olabilecek ufak tekrarlara yazarların aynı konuya farklı bakış açılarını yansıttığı için dokunulmamıştır.

Araştırma izni almamız konusunda bizlere destek olan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü yetkililerine, saha çalışmasının sosyal bilim araştırma ölçütlerine uygun olarak yapılması hususunda bizden desteklerini esirgemeyen dönemin Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu yöneticilerine, araştırmanın başından beri bizlere yol gösteren, bütün sorularımızı sabırla, içtenlikle cevaplayan Zafer Kıracı'ya ve bizlerle görüşmeyi kabul eden, hayatlarını paylaşan kadın mahpuslara ve ceza infaz personeline özellikle kadın infaz koruma memurlarına teşekkür ederiz. Ayrıca saha çalışmamıza katılan, görüşmelerimizin gerçekleşmesinde ve kayda dökülmesinde en az bizler kadar emek sarf eden o dönemin Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencileri şimdi ki meslektaşlarımız, dostlarımız Ayça Yılmaz, Gözde Aytemur ve Gülsünay Uysal'a çok teşekkür ederiz.

Kitabın konusu olan araştırma 2011 yılında Koç Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından bağımsız bilim jürisi değerlendirmesi sonucunda "araştırma ödülüne" layık görülmüş ve desteklenmiştir. Araştırmanın gerçekleştirilmesi için Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Fonu da desteklerini sunmuştur. Sözkonusu destekler olmasa bu araştırma tamamlanamayabilirdi. Her iki Üniversiteye de destekleri için teşekkür ederiz.

İpek MERÇİL
İstanbul, 20 Mayıs 2020